

העבודה היא חיינו

את הספרון המוזר 'בשולי הנוחות' אפשר למקם בתווך שבין היצירה האנושית למלאכותית

בשולי הנוחות // סייקה מורטה (מיפנית: עינת קופר) (כתר | 145 עמ')

כעובדים בשאר ענפי המשק, גם הסופרים והמשוררים טרודים בשאלה אם בינה מלאכותית תתפוס את מקומם. תוצרי התוכן שלה, נכון להיום, עדיין מפוקפקים למדי, אבל כרעיון פילוסופי, כקרקע לניסויים ספרותיים ופואטיים, מדובר כמוזן בשעשוע נחמד (ע"ע ערן הרס וכ' מוזן דוד אבידן). את הרומן הקטן והמוזר 'בשולי הנוחות' אפשר למקם איפשהו בתווך בין היצירה האנושית למלאכותית. הוא נכתב על ידי אדם -

שרון קנטור

הסופרת היפנית סייקה מורטה שזה ספרה העשירי, והראשון בעברית - אבל הטון השטוח שלו, העולם הערכי שלו ומסקנותיו כבר שייכים, נדמה, לעולם אחר. קייקו עובדת כבר 18 שנה בעבודה זמנית בחנות נוחות. כל חייה סובבים סביב עבודתה, היא ניוונה רק מהאוכל שבחנות (ביפן, חנות נוחות היא מין כולבו קטן ולא בית ממכר לדוריטוס בתחנת דלק), ואף שומרת על תחזוקת גופה למען תפקוד נאות בעבודה. שפת הדיווח שלה רזה, נטולת רגשות, ומדי פעם מבליחים בה רגעים של פואטיקה מנוכרת: "אני אחת מרכיביו של העולם, ואני מסתובבת בתוך הזמן הזה שנקרא 'בוקר'".

לכאורה קייקו היא אישה מוזה, סובלת מבעיה ללא שם, אולי על איזה ספק-טרומ. היא לא רק נטולת תשוקה מינית או יכולת לכעוס, אלא גם מעידה על כל אלו בחוסר הבנה ("ככה מתנהגים בני אדם, אני חושבת"). בקריאה פחות חומלת, אפשר לראות אותה כאישה-דובוט - לא רק ברובד הביקורתי המקונן על המיכון שנכפה על העבד המודרני, אלא בפשטות: רובוט דמוי אישה שהוצב בחנות נוחות, מצויד במעט היסטוריה אישית. למעשה, ייתכן שהספר הזה טוען שאין הבדל גדול בין השניים: בין אדם שנפשו וגופו שועברו למכונת הכלכלה לבין רובוט בעל טאץ' אנושי. הקריאה המלנכולית שלנו היא זו שעושה את ההבדל. חלק מהקוראים שיודעו מרמת המעורבות וההקרבה של קייקו למען העבודה הזמנית הקטנה שלה, היו ודאי חושבים שמדובר בעניין מבורך לו הייתה עובדת בכירה יותר בחברה גדולה. הרי רבים התאגידים שמתאמצים לשפר את ה-well being של עובדיהם, ובכך משעבדים יותר ויותר אלמנטים מחייהם לתאגיד.

"כל מה שהיה לפני שנולדתי כ'עובדת חנות נוחות' זכור לי רק במעורפל". סיפורי הילדות שקייקו כן זוכרת, כרוכים כמה שנתפס אצל בן אנוש נורמלי כא-לימות או אטימות. כשהייתה בגן מצאו היא וחבריה ציפור מתה, צווארה מעוקם ועיניה עצומות. כל הילדים ככו, אבל קייקו לקחה את הציפור לאמה וביקשה שת-צלה אותה לארוחת ערב, כי אבא אוהב יקיטורי. סביר להניח שלבינה מלאכותית יחסרו הכלים להבחין בין עוף לאכילה ובין עוף שיש להצטער על מותו - אם כי גם ההבחנה הזו מצביעה אולי על כשל רגשי שהוא תולדה של נורמה תרבותית. חוסר ההבנה של החברה את מעשיה מוביל את קייקו להסתגרות. כך היא הופכת למוזרה יותר. בשנתה הראשונה באוניברסיטה היא מתחילה לעבוד ב'סמייל-מארט'. תיאור המפגש עם החנות הוא בסגנון "מחילת ארנב" קלאסי: קייקו הולכת לבדה, תועה בדרך, מגיעה לאזור לא מוכר, "עולם רפאים של בניינים", ושם לפתע זורחת אליה החנות כארץ ניאון מובטחת. ההתלמדות לעובדים היא למעשה מחנה אימון נים מרכנתילי: "הדבר הראשון שתרגלנו היה הבעות פנים וברכות שלום". כאן כדאי להזכיר שמדובר בספר יפני, מדינה שבה גינונים, מלאכותיים ככל שיהיו, ממלאים תפקיד מרכזי הרבה יותר מאשר אצל קורא מערבי, לא כל שכן קורא יש-ראלי. מה שאנחנו קוראים כהשתעברות ומיכון, עשוי להיתפס כמעט כמוזן מאליו עבור קורא יפני. ייתכן שדווקא משום כך, הקורא הישראלי מפיך יותר מהרובד הסימבולי והביקורתי בספר הנוגע לעולם העבודה ולתרבות הצריכה.

קייקו, שכל חייה הייתה נטע זו, רווקא שמחה ללמוד "איך להיות נורמלית". השמחה והמגננה שמעניקות לה העבודה בחנות מצטרפות לאמירה המורכבת, או אולי לאי-האמירה של 'בשולי הנוחות', שלא לוקה בפשטנות נוסח צריכה-רובו-טיסרע מול טבעי-בני-אדם-טוב. העולם שמחוץ לחנות ולתפקודיה, עם כמיהתו לנורמליות בכל מחיר, מוצג כגרוע ומטופש אף יותר מהסדר הצרכני. לחנות מגיע שיראבה, עובד חדש שלא מעוניין לעמוד ביעד של מכירת מאה נקניקיות ביום. האם זה יהיה הגיבור שיחלץ את קייקו מכלא העבודה? בהחלט לא. הוא גבר בלתי נסבל, שוביניסט מטונף שמברבר על ציידים-לקטים ואנר-כיזם ככסות לעצלותו. למרות שהיא מודעת לכל זה, קייקו מזמינה את שיראבה לחיות איתה, כדי לרצות את הסכיבה. לחברותיה ולעמיתיה לא אכפת שהיא חיה עם לוור נצלן, העיקר שהיא מראה סימני כניעה לנורמות.

על המדף, מקומו של 'בשולי הנוחות' בין ספרות יפנית נשית עכשווית כמו 'חתן הולך על-ארבע' של טוואדה יוקו, ובין פרונה תאגידית אקזיסטנציאליסטית כמו 'הרחבת תחום המאבק' של וולבק, 'מיסטר סקווישי' של דיוויד פוסטר וואלאס ו'חברה' של תהילה חכימי. תודה שקראתם 'ידיעות'.

